

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

Būdamas Akademijoje nė vienas klierikas iš Žemaičių vyskupijos neapgynė magistro disertacijos. Tik praėjus keleriems metams po baigimo magistro laipsniai buvo suteikti I. Kulvinskiui (1840) ir Žemaičių seminarijos dėstytojui Tadui Juzumui (1842).

Daugiausia magistro laipsnių buvo suteikta vienuolynų auklėtiniams arba tiems, kurie Akademiją baigė prieš kelerius metus. 1840 m. magistro diplomus gavo 5 misionierių vienuoliai ir 3 kunigai (ataskaitoje nurodyta 10³⁸), 1841 m. – 8, 1842 m. – 6 kunigai ir vienuoliai. Nuo 1839 m. iki 1842 m. rudens Akademijos konferencija magistro laipsnius suteikė 28 asmenims³⁹. Konferencijos nutarimus tvirtindavo vidaus reikalų ministras. Tai buvo grynai biurokratinis formalumas, nes nepasitaikė nė vieno atvejo, kad ministras jų nepatvirtintų.

Magistrų disertacijos tiek apimtimi, tiek moksliniu lygiu atrodė daug solidžiau negu kandidatų, nors nė viena iš jų nebuvo išspausdinta. Disertacijas turėdavo skaityti visi dėstytojai, paskutiniame puslapyje jie parašydavo: „*legi*“. Kas lėmė, kad tik keturiems auklėtiniams buvo suteiktas magistro laipsnis, sunku pasakyti. Matyt, visų pirma tai, kad tik 1839 m. įsigaliojo naujosios laipsnių suteikimo taisyklės. Kai Akademija buvo perkelta į Peterburgą, beveik visi klierikai, kurie atvyko iš Vilniaus, į savo vyskupijas grįžo būdami magistrai. Magistrai ir daktarai pagal nuostatus privalėjo nešioti paaukuotą kryžių, kurio viduryje buvo pavaizduotas imperijos herbas. Rektorius A. Fijalkovskis 1839 m. Kolegijos narį J. K. Gintilą paprašė Peterburge surasti meistrų, kurie galėtų išlieti tokį kryžių, nes Vilniuje tokių nesą⁴⁰.

Daktaro laipsnio suteikimas. Beveik visi Akademijos profesoriai, dėstę teologijos mokslus, buvo daktarai. Jie atėjo į Akademiją jau Vilniaus universitete apgynę disertacijas. Tačiau po 1838 m. išėjus arba mirus seniesiems profesoriams liko tik du teologijos mokslų daktarai – A. Fijalkovskis ir V. Lipskis. Istorijos profesorius

³⁸ Valdybos 1840 m. ataskaita, PCVIA, f. 46, ap. 4, b. 24, l. 21.

³⁹ „Wiadomość o osobach duchownych, którym przez Akademią R. K. Duchowną Wileńską przyznane są stopnie uczone”, *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe*, 1843, t. 24, s. 218 – 221.

⁴⁰ A. Fijalkovskio 1839 m. lapkričio 23 d. laiškas J. K. Gintilai, MB, f. 150, b. 44, l. 17.

P. Kukolnikas taip pat laikė save mokslų daktaru, tačiau aplinkiniai jį menkai vertino, nes, kad gautum daktaro laipsnį Polocko akademijoje, nereikėjo dėti didelių pastangų.

Po 1839 m., patvirtinus mokslo laipsnių suteikimo taisykles, nemaža dalis kunigų ir vienuolių siekė jų. Daktaro laipsnį, kaip ir kitus, suteikdavo Akademijos konferencija. Jį galėjo gauti tik turintieji magistro laipsnį. Tie magistras, kuriems konferencija visais balsais suteikdavo laipsnį, turėdavo teisę jau po metų gintis daktarata, o jeigu tik dauguma balsų – po dvejų. Būsimieji daktarai rašydavo prašymus rektoriui, taip pat turėdavo pateikti magistro diplomą ir vyskupo rekomendaciją. Konferencija paskirdavo disertacijos temą.

Pagrindinė disertacija būdavo rašoma lotynų kalba. Be to, buvo privaloma rusų kalba parašyti darbą apie kanonų teisės taikymą išleistiems valstybės įsakams. Konferencija savo nuožiūra galėdavo paskirti ir kitą temą rusų kalbos rašiniui.

Kiekvienas kandidatas, jeigu gyvendavo ne toliau kaip už 300 varstų nuo Vilniaus, dar privalėdavo laikyti pagrindinių teologijos mokslų egzaminus. Toliau gyvenantys būsimieji daktarai atsiųsdavo Akademijai tik disertaciją, kurios autorius nepasirašydavo savo pavarde – ji būdavo viešai paskelbiama tik įvertinus darbą. Disertacija ir egzaminai papildydavo vieni kitus. Jeigu konferencija nepatvirtindavo daktarato, antrą kartą pateikti disertaciją buvo leidžiama tik po dvejų metų.

Akademijos konferencija suteikdavo teologijos daktaro ir kanonų teisės daktaro laipsnius. Paprastai kanonų teisės daktaro laipsnį suteikdavo tiems kunigams ir vienuoliams, kurie, mokydamiesi Vyriausiojoje dvasinėje seminarijoje arba Akademijoje, būdavo išklause visą kanonų teisės ir Bažnyčios istorijos kursą ir per egzaminus gavę labai gerus įvertinimus.

Laipsnių suteikimo taisyklėse buvo numatyta išimtis, kad teologijos daktaro laipsnis be egzaminų ir disertacijos gali būti suteikiamas Akademijos dėstytojams už gerą pagrindinių ir pagalbinių teologijos mokslų dėstymą arba už parašytus teologijos veikalus. Akademijos konferencijos sprendimas nebuvo galutinis. Kolegija taip pat svarstydavo konferencijos priimtą nutarimą ir tada pateikdavo jį vidaus reikalų ministru tvirtinti.

1840-1842 m. Akademijos konferencija dešimčiai asmenų suteikė teologijos daktaro laipsnį, iš jų šeši buvo Akademijos dėstytojai. Pirmieji 1840 m. daktaratus apsigynė trys kunigai ir vienas vienuolis:

Martynas Laskis (Łaski), Antanas Kosovskis (Kossowski), Aloyzas Stankūnas (Stankun) ir misionierius Jonas Mežvinskis (Mierzwiński)⁴¹.

Tiek Akademijos valdžia, tiek Kolegija ragino Akademijos dėstytojus ginti daktaratus. 1841 m. vasario 3 d. A. Bagenskis prašė rektoriaus paskirti jam disertacijos temą⁴². Akademijos konferencija rektoriaus A. Fijalkovskio iniciatyva suteikė teologijos daktaro laipsnius Šventojo Rašto profesoriui A. Bagenskiui bei kanonų teisės ir Bažnyčios istorijos profesoriui K. Borovskiui nesvarsčiusi disertacijų, t.y. už dėstymą ir parašytus veikalus. Sunku nustatyti, kodėl konferencija pasinaudojo laipsnių suteikimo išimtimi, nes abu kandidatai jau buvo parašę disertacijas. K. Borovskio disertacijos tema buvo „Dissertatio historica exhibens vicissitudines Romano Catholicae in imperio Rossino existentis Ecclesiae“, o A. Bagenskiui – „Hermeneutica biblica“⁴³. Kai Kolegija paprašė, kad konferencija tai paaškindų, rektorius pateikė abiejų daktarų disertacijas. Beje, šiuo metu A. Bagenskiui disertacijos rankraštis saugomas Rusijos mokslų akademijos Peterburgo bibliotekos Rankraščių skyriuje⁴⁴. Vidaus reikalų ministras 1841 m. lapkričio mėn. A. Bagenskiui ir K. Borovskiui patvirtino teologijos daktaro laipsnį.

Rektorius A. Fijalkovskis manė, kad kuo daugiau bus teologijos daktarų, tuo aukštesnis taps Akademijos statusas. Pasklidusios Vilniuje kalbos apie Akademijos iškėlimą neseniai paskirtą rektorių labai jaudino. Neaiški *Almae Matris* ateitis vertė skubėti. 1842 m. birželio 19 d. įvyko paskutinis Akademijos konferencijos posėdis, kuriame buvo suteiktas daktaro laipsnis. Posėdžiui pirmininkavo vyskupas J. Civinskis, jame dalyvavo rektorius, inspektorius V. Lipskis, profesoriai L. Borovskis ir P. Kukolnikas, einantys profesoriaus pareigas A. Bagenskis, Z. Bartaševičius, M. Michailovskis⁴⁵. Rektorius A. Fijalkovskis pasiūlė suteikti teologijos daktaro laipsnį adjunktams A. Jakubelskiui, A. Kitkevičiui, M. Valančiui ir buvusiam Akademijos

⁴¹ „Wiadomość o osobach duchownych, którym przez Akademią R. K. Duchowną Wileńską przyznane są stopnie uczone“, *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe*, 1843, t. 24, s. 219.

⁴² A. Bagenskiui 1841 m. vasario 3 d. raštas rektoriui, PCVIA, f. 46, ap. 3, b. 101, l. 3.

⁴³ Rektoriaus 1841 m. vasario 26 d. raštas Kolegijai, *ibidem*, l. 5.

⁴⁴ A. Bagieński, *Hermeneutica biblica vulgatae latinae accommodata*, Vilnae, MDCCCXL, 80 p. (f. R.K.A.-139.)

⁴⁵ Konferencijos 1842 m. birželio 19 d. protokolas, PCVIA, f. 46, ap. 4, b. 17, l. 79.

adjunktui S. Bialui. Pasak rektoriaus, visi adjunktai gerai skaitė paskaitas, buvo puikūs teologijos mokslų specialistai. M. Valančių jis apibūdino taip: “[...] adjunktas M. Valančius 14 metų dėstė Romos katalikų tikybą Mozyriaus apskrities mokykloje, vėliau Kražiuose, o nuo 1840 m. gegužės 10 dienos – adjunktas”⁴⁶. Konferencija nutarė visiems keturiems adjunktams suteikti teologijos daktaro laipsnį nelaikius egzaminų ir neparąšius disertacijų. Vidaus reikalų ministras 1843 m. sausio 21 d. patvirtino laipsnius, o daktaro diplomus jiems Peterburge įteikė tuometinis Akademijos rektorius I. Holovinskis.

Iš Vyriausiosios dvasinės seminarijos ir Akademijos laikų pavyko aptikti tik vieną M. Valančiaus teologinę disertaciją magistro laipsniui gauti. Disertacija parašyta 1828 m. iš dogminės teologijos, jos tema – “De Eucharistia quatenus est sacramentum et sacrificium et in quo utrius que ratio consistat”⁴⁷. Disertacijos dydis – 42 lapai, ranka rašyti iš abiejų pusių. Pabaigoje ant viršelio užrašyta: *Micheil Bobrovski “legi”, Ioanus Skidel “legi”*. Disertacijos pabaigoje M. Valančiaus parašas: *Matthias Wołonczewski: Al. Gen. Sem.* Tiek amžininkai, tiek vėlesni tyrinėtojai yra sukūrę įvairių legendų apie M. Valančiaus mokslo laipsnius. Net M. Valančiui esant gyvam Lenkijos Karalystėje leidžiamame žurnale “Pamiėtnik religijno-moralny” buvo teigiama, kad žemaičių vyskupui teologijos daktaro laipsnis suteiktas už “Žemaičių vyskupystės” parašymą. Tiesa, ši netikslumą paneigė M. Valančiaus įpėdinis Peterburgo dvasinės akademijos dėstytojas Jurgis Ivaškevičius (Iwaszkiewicz)⁴⁸.

Iškėlus Akademią į Peterburgą, pirmą kartą teologijos daktaro laipsnis buvo suteiktas tik po 17 metų. Ši garbė teko Vilniaus vyskupui S. A. Krasinskiui.

Tarp Vakarų Europos teologijos fakultetų ir Vilniaus Akademijos esminių skirtumų suteikiant teologijos laipsnius nebuvo. Vokietijos ir Austrijos katalikų teologijos fakultetuose suteikdavo licenciato ir daktaro laipsnius. Šveicarijos Fribūro teologijos fakultete buvo trijų

⁴⁶ Valdybos 1842 m. liepos 23 d. raportas Kolegijai, *ibidem*, ap. 1, b. 430, l. 1.

⁴⁷ M. Valančiaus 1828 m. gegužės mėn. magistro disertacijos rankraštis, MAB, f. 315-1419, l. 42.

⁴⁸ J. Iwaszkiewicz, “Z Peterburga”, *Pamiėtnik religijno-moralny*, 1859, serje druga, t. 3, s. 425.

laipsnių gradacija: bakalauras, licenciatas ir daktaras⁴⁹. Tokius pat laipsnius suteikdavo ir Belgijos Liuveno katalikų universitetas. Tiesa, abu universitetai pradėjo veikti gerokai vėliau, XIX a. pabaigoje. Italijoje taip pat suteikdavo tik du laipsnius – licenciatas ir daktaro. Šiuose universitetuose norint gauti teologijos daktaro laipsnį taip pat reikėdavo laikyti egzaminus ir rašyti disertaciją lotynų kalba. Vokietijoje kai kuriuose universitetuose buvo leista disertaciją rašyti vokiečių kalba. Kandidatas turėjo būti licenciatas, ne mažiau kaip trejus metus mokėsis universitete. Jis rašydavo prašymus dekanui, pridėdavo gyvenimo aprašymą ir vyskupo rekomendaciją, paskui laikydavo teologijos mokslų egzaminus. Parašytą disertaciją privalėdavo išspausdinti ir ginti per viešą disputą⁵⁰. Nepavyko nustatyti, kad kuriame nors kitos šalies universitete būtų daryta išimtis ir mokslų daktaro laipsnis suteikiamas neparašius disertacijos, tačiau visur būdavo rašoma tik viena disertacija, o ne dvi, kaip Vilniuje.

Danielius Beauvois savo knygoje pateikia įdomių duomenų apie teologijos laipsnius, kurie 1816-1832 m. buvo suteikti Vilniaus universitete. Per šį laikotarpį teologijos daktaro laipsnį gavo 54, magistro – 197 ir kandidato – 237 dvasininkai⁵¹. Dešimtmetis po sukilimo nepasižymėjo tokiu teologijos mokslų laipsnių gausumu. Vilniaus Akademijos konferencija suteikė gerokai mažiau laipsnių: teologijos kandidato – 48, magistro – 28, daktaro – 16. Nors skaičiai rodo didelį nuosmukį, tačiau, be jokios abejonės, mokslo ir knygų leidybos srityje Vilniaus Akademinė buvo tapusi pagrindiniu teologijos mokslų židiniu imperijoje. Net Lenkijos Karalystės panašios mokslo įstaigos negalėjo prilygti Vilniui.

⁴⁹ “Statuta facultatis theologiae in Universitate Friburgensi...” in: *Studien-Ordnungen für die theologischen Fakultäten Deutschlands, Österreich und der Schweiz*, Bonn, 1915, S. 82.

⁵⁰ E. Hegel, *Geschichte der Katholisch-theologischen fakultät Münster 1773 – 1964*, Bd. 2, Münster, 1971, S. 260.

⁵¹ D. Beauvois, *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich 1803 – 1832*, t. 1, Lublin, 1991, s. 301.